

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΜΟΙ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΕΡΖΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ
1935

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ (*)

ΑΣΚΗΣΗ ΨΥΧΗΣ

Ένας αναγνώστης με ρωτᾷ: «Θὰ μπο-
ρούσατε νὰ μοῦ πῆτε ποιά εἶνε ἐκεῖνα τὰ
μέσα, πού θὰ ἐπιτρέψουν στὰ άτομα, στίς
συντεταγμένες κοινωνίες, νὰ βροῦν τὸν πραγμα-
ματικό τους δρόμο, πού ὁδηγεῖ στὴν ἀ-
λήθεια καὶ στὴν ἐλευθερία;» Ἡ ἀπάντηση
εἶνε πολὺ ἀπλή σὲ λόγια, ὅσο εἶνε δύσκο-
λο στὴν πραγματοποίηση μιᾶς τέτοιας ἐν-
τολῆς. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πὼς
τότε φθάνει κανεὶς σὲ μιὰ γενικώτερη ἐλευ-
θερία καὶ σὲ μιὰ διαρκέστερη ἀλήθεια,
ὅταν πασχίζη καθημερινὰ νὰ εἶνε πραγμα-
τικά ἐλεύθερος κι' ἀληθινός. Μ' ἄλλα λό-
για, ἡ πραγματικὴ Δημοκρατία—γιατὶ ἐκεῖ
ἦταν τὸ ζήτημά μας,— ἀπαιτεῖ ἀπὸ κάθε
πολίτη ἀδιάκοπους ἠθικούς ἀγῶνες στὴν
ἴδια τὴ ζωὴ του. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ
προβάλλει ἡ μεγάλη δυσκολία. Ἡ «ἐλευ-
θερία» εἶνε μιὰ ἔννοια πού ἐνθουσιάζει
καὶ τὸν πιὸ ἀμόρφωτον κ' ἠθικά ἀνέτοιμον
ἄνθρωπο, ὅπως ἐξ ἄλλου εἶνε σ' ὄλους
ἀπεχθῆς ἡ ἔννοια τῆς «σκλαβιάς». Δυστυ-
χῶς, ὁμως, στὴν πραγματικότητα, οἱ ἔν-
νοιες δὲν ξεχωρίζονται ἔτσι καθαρὰ, ὅπως
διακλαδίζονται στοὺς μύθους οἱ δρόμοι
τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας. Οἱ ἀφιλοσό-
φητοι, οἱ βάρβαροι λαοί, καταρτίζουν ἕνα
δεκάλογο ἐντολῶν καὶ μαντρῶνουν χῶρια
τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια: «οὐ φονεύ-
σεις», «οὐ κλέψεις», «οὐ ψευδομαρτυρή-
σεις», «τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴ μη-
τέρα σου» . . . Ἐγεννήθη αὐτοῖς εἰς φιλό-
σοφος καὶ ἑκατομμύρια ἀφιλοσόφων, ἄβου-
λων κοπαδιῶν. Τέτοιες ἐντολές δὲν ὑπάρ-
χουν στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ἢ, ὀρθότερα,
μερικὲς ἀπ' αὐτές ξεκαθαρίζουν τὴ συνεί-
δηση τοῦ δικαίου, πού εἶνε τὸ ἐλάχιστον
τῆς ἠθικῆς. Τὰ ἀρχαία ἑλληνικὰ ἠθικά
ρητά, πού χαράσσονται σὲ μαρμαρένιες
πλάκες καὶ στήνονται στὰ τρίστρατα γιὰ
νὰ τὰ βλέπουν καθημερινὰ οἱ πολῖτες, ἔ-
χουν ἄλλο περιεχόμενο: «Γνῶθι σαυτόν»,
«Μηδὲν ἄγαν» . . . Ἴδού ἡ διαφορά ἀπὸ
τοὺς βαρβάρους, ἡ διαφορά ἑνὸς λαοῦ πού
ζῆ γιὰ νὰ φιλοσοφῆ, γιὰ νὰ γνωρίζῃ. Τὸ
«γνώριζε τὸν ἑαυτό σου» εἶνε ἐντολὴ χί-

λιες φορές εὐρύτερη καὶ βαθύτερη ἀπὸ τὸ
μωσαϊκὸ Δεκάλογο. Τοῦτος ἔγινε γιὰ νὰ
συνενώσῃ κάτω ἀπὸ σκληροὺς νόμους ἕνα
λαὸ τῆς Ἀνατολῆς, πού ποθοῦσε τὴν Ἀ-
ποκάλυψη κι' ἀπάντεχε πάντα τὸ Μεσσία.
Ὁ Ἕλληνας περιφρονεῖ τὴν ἰδέα τοῦ Μεσ-
σιανισμοῦ, γιατί ἔχει πίστη στὸν ἄνθρωπο
καὶ γιατί ξέρεي νὰ σκέπτεται.

Ἄν μᾶς ἔλεγε ἕνας Προφήτης πὼς αὐ-
τὰ κι' αὐτὰ τὰ πράγματα, αὐτὰ κι' αὐτὰ
τὰ γεγονότα σημαίνουν «ἐλευθερία», κ'
ἐκεῖνα τ' ἄλλα «σκλαβιά», τὸ μόνο ἀπο-
τέλεσμα θὰ ἦταν νὰ μὴ γίνουμε ποτὲ ἐλεύ-
θεροι καὶ νὰ σκλαβωθοῦμε σὲ μιὰ καθωρι-
σμένην ἀντίληψη ἐλευθερίας. Ἄλλὰ τὰ
πράγματα δὲν εἶνε ἔτσι, γιατί ἀκριβῶς ἡ
ἰδέα τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶνε «πεπερασμέ-
νη». Ὑπάρχει, ὅπως τὸ αἰσθητικὸ συναί-
σθημα μέσα μας, πού εἶνε πάντα ζωντανὸ
καὶ πού μπορεῖ νὰ βρῖσκη τὴν ἀνάπαυσή
του σὲ χίλιων εἰδῶν καλλιτεχνήματα. Ἄλλ'
ὅπως ὁ καλλιτεχνικὸς ἀμόρφωτος ἀφήνει
τὸ συναίσθημά του αὐτὸ νὰ ἀτονῆ, καὶ δὲν
τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀναπτύσσεται καὶ νὰ τὸν
μορφώῃ καὶ τὸν ἴδιον, ἔτσι κι' ὁ ἀφιλοσό-
φητος, ὁ ἐθελόδουλος, προκαλεῖ τὸ μαρα-
σμὸ μέσα του τῆς φιλελεύθερης ὁρμῆς του.
Ἡ σκλαβιά, βλέπετε, δὲν ἔχει τίς περισ-
σότερες φορές καθόλου δυσάρεστη ὄψη.
Τοῦναντίον, μάλιστα, προβάλλει μὲ ἐξαι-
ρετικὰ συμπαθῆ χαρακτηριστικά, σὰν μορ-
φή πατέρα, μάννας, ἀδελφῶν, συζύγου, παι-
διοῦ, ἐρωμένης, παρουσιάζεται σὰν εὐγε-
νικὴ φιλοδοξία, σὰν τρυφερότητα ἢ καλο-
σύνη, σὰν εὐγένεια κ' ὑπερηφάνεια, σὰν
προοδευτικότητα ἢ σὰν ἱερὸς σεβασμὸς σὲ
προγονικὲς παραδόσεις. Εἶνε σὰν τὰ χρώ-
ματα τοῦ δειλινοῦ «ὅπου δὲν ἔχουν ὄνομα
κ' ἔχουν περίσσια χάρη». Μιὰ μορφή σκλα-
βιάς αἴφνης εἶνε κι' ὁ ψυχολογικὸς πυρῆ-
νας τοῦ σημερινοῦ Ρωμοῦ: «νᾶνε στὰ
πράματα». Κάθε Ρωμιὸς θέλει, λαχταρᾷ
«νᾶνε στὰ πράματα». Ὅλη ἡ κακοριζικιά
μας κ' ἀμορφωσιά μας, ἡ ἔλλειψη κάθε δυ-
νατότητος γιὰ πρωτοτυπία, ὀφείλεται κατὰ
μέγα μέρος στὴν ψυχολογικὴ μας
αὐτὴ διάθεση. Ὁ Ρωμιὸς θέλει καὶ λαχταρᾷ
«νᾶνε στὰ πράματα». Καὶ μὴν παίρνετε

(*) «Πρῶτα», 28 Ἰουλίου 1934.

την ψυχολογία του αυτήν εφαρμοσμένη μόνο στην κομματική πολιτική. Εκεί κάνει το λιγώτερο κακό: αγριεύει μόνο την αντιπολίτευση. Άλλά ο Ρωμιός θέλει « νάνε στα πράματα » και προκειμένου για ιδέες, για γενικώτερα θέματα και κινήματα. Λαχανιάζει ο δύσμοιρος να φανή « προοδευτικός ». Το τί παίρνει για « πρόοδο » το κεφαλάκι του, είνε άλλη ολότελα υπόθεση. Ψυχολογικά μᾶς ενδιαφέρει το γεγονός, ότι μόλις ο Ρωμιός φαντασθῆ πώς κάποια κίνηση είνε « προοδευτική », σπεύδει να γίνη άμέσως οπαδός της για « νάνε στα πράματα ». Μπορεί το « προοδευτικό » έκεινο κίνημα να μὴν επικρατήση ποτέ. Άδιάφορο. Ο Ρωμιός, πού το πίστεψε για προοδευτικό, μένει με την ιδέα πώς « είνε στα πράματα ». Γιατί θαρρείτε πώς κάνουν τον κομμουνιστή όλοι περίπου οί νέοι μορφωμένοι Ρωμιοί; Για « νάνε στα πράματα ». Ούτε οί ψυχολογικές, ούτε οί υλικές προϋποθέσεις ενός κομμουνιστικού κινήματος υπάρχουν στην Ελλάδα, άφου ούτε τσαρική βαρβαρότητα υπήρξε έδω ποτέ, ούτε μεγάλη βιομηχανία. Άλλά ο Μαρξισμός διδάσκει πώς ή οικονομική ιστορία της ανθρωπότητας φέρνει προς τον Κομμουνισμό, κ' έτσι ο γραμματισμένος Ρωμιός, σκλάβος της « προοδευτικότητός » του, θέλει « νάνε στα πράματα » μελλοντικά. Δέν τον προσέξατε με πόση εύκολία ξεχωρίζει, επί τη βάσει των έντολών του Προφήτου του, τά πρόβατα από τά έρίφια, τους « προοδευτικούς » από τους « όπισθοδρομικούς »; Κρατᾶ στη χούφτα του όλη την ανθρωπότητα και μαντρώνει τους δικαίους χώρια από τους άδίκους. Μέσ' στο τσεπάκι του φυλάει το φῶς της αλήθειας, σαν άναπτήρα, και το ανάβει άμα θέλη να τυλιχτή μέσ' σε καπνούς.

Η πραγματική όμως έλευθερία βγαίνει μόνο από την έντολή του « γνώθι σαυτόν ». Τέτοια έντολή πρέπει σε λαούς, πού έχουν μέσα τους τη δύναμη να ζήσουν αιώνια. Βάση και μέτρο κρίσεως είνε ο έξαγνισμένος, ο λυτρωμένος έαυτός σου. Για να τον γνωρίσης, ανάγκη να διακρίνης τη δική σου τη σκλαβιά, την άτομική σου την έλευθερία. Και στον άγῶνα αυτόν δέν υπάρχουν έξωτερικοί βοηθοί. Γιατί άτομική σκλαβιά σου είνε ή άτομική άνανδρία σου, και πότε είσαι άνανδρος κανείς έξω από σε τον ίδιο δέν το ξέρει. Υπάρχουν πράξεις, κινήματα, πού ξεγελούν, έχουν την έκφραση της γενναιότητος, της παλληκαριάς, κι' όμως είνε για σένα τον ίδιο, αν συνήθισες να ψυχολογής τον έαυτό σου, κινήματα δειλιάς, ή ψυχικής φτώχειας. Κάποτε ταπεινώνεται κανείς από άδυναμία και κάποτε από δύναμη. Πολλές φορές ο τρόμος ενός ανθρώπου περνᾶ για μεγάλο, — το λέει κάπου κι' ο Μπέρναρντ Σῶ.

Ποιός άλλος από μᾶς τους ίδιους, από τον ίδιο τον έαυτό μας, μπορεί να ξέρη τη δειλία μας, — τη σκλαβιά μας — και την παλληκαριά μας, — την έλευθερία μας; Οί γενικές έντολές δέν έχουν πέραση. Τυχαίνει να μισῆς από δύναμη, και νᾶσαι καλός, να συχωρᾶς, από άδυναμία. Οφείλεις να έρευνήσης την αλήθεια αυτήν μέσα σου, και νάχης την τόλμη να ενεργῆς σύμφωνα με την αλήθεια πού νοιώθεις. Τότε καταλαβαίνεις πώς δέν υπάρχει άλλη άνηθικότητα από την άτομική, την υποκειμενική σου άνανδρία. Μπορεί να σφάλῃς; άλλη είνε όμως ή πλάνη, πού οφείλεται σε παραγνώριση, ή σε άγνοια ώρισμένων στοιχείων της πραγματικότητος, κι' άλλο το σφάλμα, πού γεννιέται από άνεπάρκεια έλευθερίας. Ο δικαστής μπορεί να πλανηθῆ, όταν του λείπουν όλα τά στοιχεία μιάς υποθέσεως; δέν του επιτρέπεται όμως ποτέ να δικάσῃ αντίθετα προς το αίσθημα της δικαιοσύνης, πού είνε ζωντανό μέσα του. Στην πρώτη περίπτωση είνε άδικος για τον κατηγορούμενο, στη δεύτερη άνήθικος, για όλους γενικά και για τον έαυτό του. Όπως υπάρχει άπόλυτη αίσθηση της ζωῆς σε κάθε άνθρωπο πού ζῆ, έτσι υπάρχει μέσα του κ' ένας άπόλυτος ήθικός νόμος, πού ίσορροπεί την ψυχική του ύπαρξη. Δόθηκε κι' αυτός μαζί με τη ζωῆ στα λογικά όντα, και μπορούν να τον ακούσουν καθαρά, όταν καθημερινά κατακτούν τη λευτεριά τους.

Αυτό είνε, βέβαια, δύσκολο. Δέν παύει ως τόσο να μένη ο μοναδικός κανόνας ζωῆς. Οί περισσότεροι άνθρωποι νοθεύουν το άτίμητο δῶρο της υπέρξεως τους με το να γίνονται έθελόδουλοι. Πολλοί βαριούνται να γυμνάζουν το κορμί τους, κι' ακόμη περισσότεροι παραμελούν την άσκηση της ψυχῆς. Γιατί δέν είνε άπλό πράμα να ζῆς για να γνωρίζης. Δέν είνε καθόλου εύκολο να φέρνης κάθε μέρα σε κριτήριο αύστηρό τον έαυτό σου, τίς ιδεολογίες σου, τά αίσθηματά σου, να χτυπᾶς μέσα σου τρυφερότητες, να άρνήσαι έλπίδες. Κι' όμως μόνο όταν το κατορθώνης αυτό, είσαι άξιος να νοιώσης την ανθρωπιά σου, να πιστέψης στον άνθρωπο και να συμπαθήσης το διπλανό σου. Και μόνο τότε είσαι ικανός να δημιουργήσης πολιτεία. Γιατί πολιτείες πού δέν στερεώνονται στον αυτοσεβασμό των πολιτών — αυτοσεβασμό πού πυρήνας του είνε ή πίστη στον άνθρωπο, προϊόν άτομικής έλευθερίας — υπάρχουν, βέβαια, σαν ιστορικά φαινόμενα, αλλά και σαν εικόνα βαρβαρότητος, και κτηνωδίας. Τέτοιες εικόνες προβάλλουν περίσσιες στην εποχή μας, κι' όσο προχωροῦμε σ' αιώνες βαρβαρότητος θά πληθαίνουν άκόμη πιό πολύ. Τόσο το χειρότερο για την ανθρωπιά μας.

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ